

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

V Bind 1874—75.

UDGIVET
AF
DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

~~~~~
AALBORG.

**FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.**

Sønder-Bork Sogns Videbrev.

Meddelt af Palle Fløe.

Der er nu fremdraget og forelagt Offentligheden saa mange Vide- eller Grandebreve fra forskjellige Egne af Landet, at man kan faa en Forestilling om, hvor udbredt Anvendelsen af disse Bylove har været, og der kan ikke næres Tvivl om, at langt flere af disse Breve ere gaaede tabte end bevarede, en naturlig Følge af de store Landboreformer i Slutningen af forrige Aarhundrede og navnlig Udskiftningerne, der gjorde Vedtægterne overflødige. Saaledes er Videbrevet for Vostrup By i Lønborg Sogn forsvundet, hvorimod selve Videt holdes endnu, hvad der turde være temmelig ualmindeligt, og jeg anfører derfor her, hvorledes det er indrettet. Der holdes Vide paa en bestemt Gaard, saa tit der er en Sag at forhandle, og Aftenen før Mikkelsdag holdes Hovedvidet. Paa dette vælges Oldermændene (2) for det næste Aar, og Enhver, som i Aarets Løb har forset sig paa en eller anden Maade, faar sine Synder at høre, undertiden just ikke paa den blideste Maade; men naar Vreden saaledes har faaet Luft, er Sagen ogsaa dermed nedlagt. Oldermændene have Opsyn med nogle Grøfter og Veje i Byen, som vedligeholdes efter deres Ordre, hvorimod de ingen Myndighed have til at træffe Foranstaltninger, sigtende til at hæmme Brud paa Markfreden. Hver Mand betaler paa Mikkelsaftensvidet 24 Sk. til Ejeren af den Gaard, hvor Videt holdes, for Husrum og Lys ved Viderne, hvorpaa der faas Smørrebrød, Kaffe og en Kaffepons. Da ingen Nulevende kan huske nogen Forandring, maa det antages, at det væsentlig er de oprindelige Love, som følges endnu.

Det kan ikke betvivles, at alle disse Sogne eller Bylove oprindelig ere opstaaede, ligesom Kjøbstædernes Stadsretter,

ved mundtlige Vedtægter, som tilsidst ere blevne nedskrevne, kun er man paa Landet kommen langt bag efter Kjøbstæderne, og da navnlig med Opskrivningen. Dette er naturligt nok; thi da Befolkningen levede langt mere spredt paa Landet, maatte den senere føle Trang til slige Bestemmelser, hvortil kom, at Vedtægterne for Landsbyerne vare kortere end Kjøbstædernes og derfor bedre kunde huskes.

Som det fremgaar af en Dom, afsagt paa Nørre-Horne Herredsting i Januar 1677, kunde Bønderne ved Dom tvinges til at underskrive Videbrevene. Landsdommer i Fyn, senere Admiralitetsraad Jens Lassen¹⁾ til Grubbesholm havde nemlig faaet Flertallet af Bønderne i Nørre-Bork til at underskrive et den 16de April 1675 dateret Videbrev for Sognet, hvorimod 10 Mænd nægtede at underskrive det, og han lod dem derfor stævne til Nørre-Horne Herredsting for ved Dom at faa dem tilpligtede at underskrive. Disse Mænd henvendte sig til Amtmanden, Erik Qvidzow, der gav dem Medhold, da Videbrevets Bestemmelser i Længden vilde være utaalige, ligesom han bestemt nægtede at konfirmere Videbrevet, for saavidt angik det i Sognet værende Ryttergods.

Videbrevet paalagde temmelig store Bøder, fra $\frac{1}{2}$ til 10 Daler, hvoraf Halvdelen skulde tilfalde Husbonden — altsaa for største Delen Lassen selv — 1 Fjerdepart Kirken og 1 Fjerdedeel Oldermænden. Ved Dommen bleve de Indstævnte frifundne for at underskrive Videbrevet, „eftersom det imod Lands Lov i mange Punkter er stridig“, og fordi Vedtægterne vare for strænge mod Bønderne, saa „de deres Gaarde maa kvittere“, hvis Bestemmelserne skulde overholdes.

Det synes, som om der ogsaa har været Herredsvider, i det mindste siger Amtmand Erik Qvidzow i et Indlæg i den foran omtalte Sag, at Videbrevet for Nørre-Bork „kan for adskilligt stridende imod andre velfunderede Herreds- og Sognevider ej . . . samtykkes“, men Herredsviderne maa

¹⁾ Det er urigtigt, naar Trap spec. D. 2. B. 217 kalder ham Lange; han hed Lassen, var født paa Bondegaarden Vestergaard i Nørre-Bork, blev Renteskriver, Landsdommer og Admiralitetsraad samt Assessor i Højesteret og var en meget myndig Herre. Det er endvidere urigtigt, naar Trap sammesteds siger, at han fik en Mulkt, fordi han havde nedbrudt Annexpræstegaardens Bygninger. Lassen blev vel paalagt en Mulkt af 80 Daler ved Landstingsdommen, men ved Højesteret slap han med at opføre Bygningerne igjen.

dog rimeligvis nærmest kun have omfattet egentlige Politiforanstaltninger. Derimod er det fuldkommen sikkert, at der har været Vider for fælles Jorder, som slet ikke vare bebyggede; saaledes nævnes i en gammel Fortegnelse over Dokumenter, der opbevares paa Lønborggaard: Videbrev for Skjern Enge. Dette Brev er nu borte.¹⁾

Hvad særlig det her meddelte Videbrev angaar, da indeholder det ingen egentlige Politibestemmelser, saaledes som f. Ex. Vedtægten for Kollerup By — Samlinger II S. 261 — naar det alene undtages, at Helligdagsarbejde er forbudt i § 24; dets største Ejendommelighed turde være, at det peger hen paa et vist Gaardmandsaristokrati, i det der gjøres Forskjel paa Grander og Bymænd, og § 28 giver den Regel, at til de Første høre kun de, der have Plov og Vogn, altsaa nærmest Gaardmænd, hvoriblandt Oldermændene skulle vælges, en Bestilling Husmændene altsaa ikke kunde faa.

For Sønder-Bork By alene haves en noget ældre Vedtægt end den her meddelte angaaende Benyttelsen af Byens fælles Gadejord, hvormed 2 Oldermænd skulde have Indseende, men da Vedtægten ikke er underskreven, har den mulig aldrig haft Lovskraft.

Videbrevet meddeles ordret, men den regelløse Retskrivning er ombyttet med Nutidens.

Kjendes vi underskrevne samtlige Sønder-Bork Sogns Mænd og herved tilstaar, at vi til vores fællig Gavn og Bedste, i Brug havende Ejendommens Konservation, Engs og Korns Hegn, samt Enighed og Endrægtighed at vedligeholde og al Usamdrægtighed og ubillige Sædvaner saavidt mulig at hænne og forekomme, have indgaaet og vedtaget følgende

Vide og Vedtægt.

1.

Hegnstiden skal i Almindelighed begynde den 1ste Maj eller Voldborgsdag og vedvare, indtil alt Kornet er indavlet; ellers skal i Særdeleshed alt Korn være hegnet fra den Dag, det er saet i Jorden, og indtil det er hjembjærget.

¹⁾ Muligvis findes dette Videbrev i J. Reg. XII, 164.

2.

Udi denne Tid skal Enhver hegne sine Naboers Agre og Enge samt andre Ejendomme, der ej til Byens Fællig henhører.

3.

Kommer enten Bæster eller andre Kreaturer af Vaade og uden Ejerens Villie eller Minde paa anden Mands Korn, Eng eller hegnet Jord, betaler den Skaden, som Kreaturerne tilhører, og derforuden bøde til samtlige Bymændene for hver Gang sligt sker: af et Bæst eller stort Fæhoved 2 Sk. d., af en Kalv 1 Sk., 1 Svin 1 Sk. og af 2 Faar eller Lam 1 Sk. samt 2 Gæs 1 Sk. d.

4.

Sker det ej af Vaade, men forsætligvis, betaler han først den gjorte Skade, siden bøde tre Gange saa meget som i næste Post er meldet.

5.

Hvo som tøjrer paa anden Mands hegnet Jord, Ager eller Eng, betaler Skaden og derforuden bøde til den Skadelidte for hver Gang og af hvert Kreatur 1 Mk. og ligeledes til Byen 8 Sk.

6.

Paa samme Maade som udi næstforestaaende Post er meldet, forholdes det, om Nogen tøjrer paa sin egen Jord og dog lader det tøjrede Kreatur saa langt Rum, at det kan beskadige anden Mands Korn, Eng eller hegnet Jord.

7.

Ingen maa tøjre Følhopper saa nær ved Kornet, at Føllet derudi kan gjøre Skade; sker det, betaler den Skaden, som ejer Hoppen, og bøder for hver Gang til Byen 2 Sk. d.

8.

Bliver Skade gjort paa nogen Mands Korn, Eng eller anden hegnet (Jord), og den, som Skaden har faaet, ej kan antræffe den, som sligt gjorde, eller og han det vil benægte, og det hannem ej kan overbevises, da skal samtlige Bymændene, som i saa Maade ingen Skade haver faaet, betale den eller de Skadelidende den gjorte Skade efter billig Skjønsonhed; dog skal den eller de, som Skade haver faaet, om forlanges, gjøre sin Ed paa, at hans egne Kreaturer ej sligt med hans Vidende haver gjort; kan den Skyldige siden op-

dages, skal han betale dobbelt saa meget, som Skaden er taxeret for.

9.

Sker slig Skade af Byens Hjord, da skal den eller de, som Skade haver faaet, af dem, som ejer Høvederne, have billig Erstatning.

10.

Hvo som kjører, rider eller driver Bæster eller andre Kreaturer over anden Mands Korn, betaler Skaden, om den Lidende forlanger det, om det ellers sker af Ufornødenhed eller Modvillighed.

11.

Hvo som tøjrer sine Bæster eller Kreaturer paa Stubbene eller imellem Kjærvene enten paa sine egne eller Andres Agre, eller samme lader gaa løse, førend baade Korn og Rivning af saaede Tægter er indaget, skal bøde for hver Gang og af hvert Hoved 2 Sk. d. og desuden betale al den Skade, anden Mand derover paa sit Korn bliver tilføjet.

12.

Hver Mand skal holde sine tilhørende Diger og Lukninger udi skikkelig Stand og saaledes, at Ingen desformedelst tager Skade paa Korn, Eng eller Græsning. Sker det ikke, og anden Mand derover tager Skade eller bliver forarmet, skal den, som Diget tilhører, betale slig Skade og bøde til Byen, første Gang 2 Sk. og siden lige saa meget for hver Dag, indtil det bliver bragt i ulastelig Stand.

13.

Hvo som forsætlig nedskyder anden Mands Dige eller der over fører eller driver enten Bæster eller Kreaturer, skal betale til den, som Diget tilhører, 1 Mk. d. og samme Dige igjen oplukke eller og straffes efter den 12te Post samt betale den gjorte eller gjørende Skade.

14.

Er Diget eller Lukningen forsvarlig i Stand om Aftenen, og derpaa kommer Hul om Natten, og Skade desformedelst paa Korn, Eng eller Græsning bliver gjort, skal den betale Skaden, som Kreaturerne tilhører, og bøde desuden til Viden efter den 3die Post, men er Hul eller Skaar paa Lukningen Dagen førved, da forholdes det efter den 12te Post.

15.

Ingen maa have uskaarne Hingste eller Plage, som ere over 2 Aar gamle, iblandt Byens Bæster under Straf af 4 Mk. d., men samme skal være paa aparte Sted for sig selv, hvor de fleste Grander det for godt befinder.

16.

Samtlige Bymænd skal holde Hyrder til deres Faar saa vel som og til Kvæget, som er over 2 Aar gammelt, om Sommeren.

17.

Samme Hyrder skal samtlige Bymændene madde¹⁾ og lønne Aaret igjennem af saa meget Kvæg eller Faar, som findes hos Enhver, nemlig saa mange Kreaturer, som en Mand haver om Majdag, skal han saaledes kontribuere af til Martini og ligeledes fra Martini til Majdag, og saaledes som de fleste Grander paalægger og foranstalter, dog hvis Kreaturer, som ved ulykkelig Hændelse maatte forekomme, ej herunder ment.

18.

Hvo som ej vil madde ret, efter som forskrevet staar, bøder til Byen for hver Dag, Hyrden gaar ham forbi, og det kunde tilkomme ham at madde, 8 β d., og nægter eller vægrer Nogen Lønnen, skal den udpantes.

19.

I Almindelighed maa Ingen uden Bymændenes Minde have flere Kreaturer paa fællig Græsning, end hans Hartkorn efter Ligning og Vedtægt af Granderne kan tillade; forser Nogen sig herimod, bøde han til Byen 4 $\mathcal{L}$ d.; retter den Skyldige endda ej for sig, skal de øvrige Bymænd efter Omstændighederne hannem videre Mulkt paalægge.

20.

Ligeledes maa Ingen understaa sig at modtage fremmede Hoveder eller Kreaturer til Græsning, under Straf af 1 Rdl. for hvert Bæst eller Fæhoved, 2 $\mathcal{L}$ for hvert Faar og 8 β for hver Gaas. Saa maa Ingen af Bymændene selv, under næstforanførte Straf, have Gæs om Sommeren, med mindre de haver overfødt de gamle om Vinteren.

21.

Naar Tid er at høste, skal enten samtlige Bymændene eller og nogle dertil af de andre Befuldmægtigede efterse og

¹⁾ give Føden.

paaskjønne, om Kornet er modent, hvorefter skal fastsættes en vis Dag til at begynde med Høsten. Gaar Nogen ud før og imod slig Vedtægt, bøde til Byen 3 $\frac{1}{2}$ d. af hver Høle.

22.

Og som den 11te Post strikte skal overholdes, maa Ingen over Fornødenhed og for derved at gjøre Andre Fortræd lade sit Korn blive staaende paa Marken længere end sine Naboer; staa det en hel eller halv Dag længere, bøder han til Byen 2 $\frac{1}{2}$ d.; dog skal Marken være i Hegn og bemeldte 11te Post efterleves.

23.

Er nogen Mand eller Folk syge og sengeliggende eller ved Døden afgangen, og hans Korn desformedelst ej i rette Tide tillige med sine Naboers kan blive avlet og bjærget, og han enten ej formaar eller kan faa Folk dertil at leje, da skal de øvrige Bymænd og Grander være dem, som i saa Maader ere forlegne, behjælpelige, saa vel med at høste som hjemkjøre; vil Nogen ej sligt gjøre, bøde til Byen 1 $\frac{1}{2}$ d.

24.

Hvo som forretter uforfødt Helligdagsarbejde, og saadant kunde have henstaaet til næste Dagen efter, skal straffes 2 $\frac{1}{2}$ d. første Gang, siden dobbelt; dog undtages herved saadanne, som paa en eller anden Maade, enten formedelst Svaghed eller anden lovlige Maade, er bleven tilbage, saa tillades det.

25.

Ingen Husmand eller Inderste, hvorved forstaas de, der ej har lovlige Fæstebrev paa deres paaboende Steder, men er hos en anden Fæster til Huse, maa grave Tørv paa Byens Fællig uden Bymændenes Minde, dog Aftægtsfolk ej herunder ment eller forstanden.

26.

Ingen maa grave eller grave lade paa det Fællig, som er udlagt til Græsning; hvo herimod gjør, skal betale for hvert Læs Jord 2 $\frac{1}{2}$ d., og om det sker af Vanvare 4 $\frac{1}{3}$ d.

27.

Enhver skal stedse holde sine Svin ringede under Straf af 2 $\frac{1}{3}$ for hvert, som er uringet, og skal Synsmændene være forpligtede en Gang om Ugen at efterse, om de forsvarende ere ringede.

28.

Skal der udi hver By¹⁾ aarlig 2de af Grandemændene, nemlig de, som holde Plov og Vogn, være Oldermænd, hvilken Bestilling skal gaa omkring fra Nabo til anden, saaledes at 4 skal forestaa det et Aar omkring.

29.

Samme Oldermænd skal have Videbrevet udi god Forvaring og samme forevise sine Naboer, naar forlanges, men maa det ej til Andre udlaane; de skal og rigtig antegne alle de Bøder, som i Byen falder, samme imodtage og derfor om Mikkelsdag gjøre Rede og Rigtighed.

30.

Samme Bøder skal anvendes til Byens Nytte og Gavn, saasom Hyrdeløn og deslige, men ingenlunde til Gilde og Drikke imod Loven.

31.

Hvo som ser eller veed nogen Forseelse, som imod dette Videbrev maatte begaas, og han det ikke strax eller i seneste til næste Grandstævne for Oldermændene angiver, og det hannem siden overbevises, at samme Forseelse var ham vitterlig, skal bøde dobbelt imod den, han saaledes haver fortiet.

32.

Skulde det befindes, at Oldermændene ser igjennem Fingre med Nogle, at de ikke forrette deres Bestilling, som de bør, og at de ikke rigtig antegner Alle og Enhver, som imod dette Videbrev maatte forse sig, skal de, naar det siden overbevises dem derom at have været vidende, bøde tredobbelt imod den, som Straffen ellers tilkom.

33.

Vil Nogen ej betale hvis Bøder eller Skadegjæld, som han efter denne Vide og Vedtægt er pligtig, eller ej efterkomme, hvis hannem paaligger, da skal Oldermændene tillige med 4 af de øvrige Bymænd straxen derfor gjøre Udpantning, og saafremt saadant pantet ej bliver løst inden Mikaelis næst efter, skal det være forbrudt til Byen. Nægter Nogen at følge med Oldermændene i slige Tilfælde, bøde til Byen 1 $\frac{1}{2}$ d., og saafremt Oldermændene ej er den Klagende vedbørlig behjælpelig, bøde ligeledes hver 2 $\frac{1}{2}$ d.

¹⁾ Byerne i Sognet ere Sønder-Bork og Obling.

34.

Grandestævne skal holdes en Gang udi hver Uge og ellers oftere, om fornødent gjøres, og hvo som ej enten selv eller ved Fuldmægtig dertil møder, naar han af Granderne bliver advaret og ej med anden lovlig Forfald er forhindret eller fraværende, bøde til Byen, for hver Gang Udeblivelse sker, 2 β d.

35.

Saa skal og være aftalt og i Følge Lovene fastsat, at hvad de fleste Bymænd og Grander vedtager og beslutter, skal de Andre være fornøjede med, naar samme ej direkte strider imod Loven og dette Videbrev, ej heller er Byen til Skade.

36.

Naar Grandestævne holdes, maa Ingen med Eder og Banden fortørne Gud; hvis det sker, skal Enhver, som forser sig, betale hver Gang 1 β d.

37.

Alle „Vasser“¹⁾ og Render igjennem Byen og Marken bør Oldermændene have Opsigt med og gjøre Anstalt til, at Byen holder dem i Stand; er Nogen derimod igenstridig, skal han bøde til Byen 8 β d. første Gang, der ikke mødes, og siden dobbelt.

38.

Hvo, som understaar sig til at slaa sine Hoveder løse paa Tøjrjord eller Borer²⁾, skal bøde 2 β af hvert Hoved enten lidet eller stort.

Alle disse forskrevne 38 Poster lover og tilforpligter vi os samtlige at holde faste og uryggelige og i alle sine Ord og Meninger at efterkomme, og hvis videre Vedtægter eller Paalæg vi til Byens Nytte enten i Anledning af dette Videbrev, eller som herudi ej kunde være omrørt, skulde finde fornøden at paalægge og vedtage, skal ligeledes holdes og efterkommes, og hvo derimod handler, bøde den paalagte Mulkt, ligesom det herudi kunde være . . . . (et ulæseligt

1) Indgrøftede Veje.

2) Agermark, som er udlagt til Græsning. Jeg benytter Lejligheden til at gjøre opmærksom paa, at den Forklaring af Ordet „overvolds“ i Kollerup Bys Grandebrev, som er givet i nærværende Tidsskrift II, S. 265, Noten, utvivlsomt er fejl. — „Overvolds“ betyder voldsom, ustyrlig, uvan og bruges endnu i denne Betydning i vesterjysk Dialekt.

Ord, paa Grund af Hul i Papiret, hvorpaa Originalen er skrevet) anført. — Og som stemplet Papir nu ikke er ved Haanden, kan dette dermed belægges, saasnart bekommes kan.

Til Stadfastelse have vi dette med samtlige vore Hænders Underskrift bekræftet.

Bork, den 30. September 1754.

Underskrifterne.
